

U širokoj istoriskoj perspektivi zapadnjački dogmat o nepogrešivosti čoveka nije drugo no pokušaj, da se umirući humanizam oživi i obesmrti...«

Ne donosimo ovih izvadaka, da ih pobijamo. Iz njih ne izbija samo zabluda uma, nego i srca. Donosimo ih samo zato, da naši čitatelji vide, kakovog će radnika steći stručna bogoslovska pravoslavna nauka kod nas i kako će budući profesor bogoslovske teološkog fakulteta i u kojem će duhu vaspitati svoje slušače, kad im bude govorio o zapadnom kršćanstvu i o katolicizmu. Ujedno želimo naglasiti, da među nama katolicima nitko nije tako pokvareno pisao o istočnom kršćanstvu, a pogotovo nisu pisali oni, koji su nastojali ili nastoje, da se njihovi izvodi uzmu i prosuđuju s naučnog gledišta.

A. Ž.

Recenzije.

1. Pavao Vuk-Pavlović: *Politika, odgoj, religija*. Zagreb, 1934.

2. Pavao Vuk-Pavlović: *Stvaralački lik Đure Arnolda*, Zagreb 1934.

1. Docent dr Vuk Pavlović održao je na VIII. internacionalnom filozofskom kongresu u Pragu 1934. predavanje o politici, odgoju i religiji. To je predavanje s njemačkog originala na hrvatski preveo Bogdan Rajaković. Dr. Vuk-Pavlović tačno opaža sve raširenije nastojanje »autoritativne« države da što radikalnije podvrgne svome političkom htijenju sva životna područja. On se tome i ne čudi, jer smatra, da bivstvu politike potpuno odgovara nastojanje da zadobije moć, da se održi i proširi. Političkoj je funkciji svojstveno, da teži za jednim socijalnim poretom, koji se ostvaruje sve širim i oštrijim potčinjavanjem jednoj volji. Ali pisca zabrinjuje, što takovu htijenju govore u prilog pedagogijski teoretičari i filozofi: Jer u okviru odgojne zambilnosti nije moć, nego ljubav, koja veže odgajatelja s odgajanim. Cilj je svakog pravog odgoja, da odgajnik konačno opet sam na sebe preuzme zadaću odgajalaštva za narednu generaciju, dakle da postane neovisnim od onoga, od koga je primio odgoj. Političar može odgojiti najviše još »dobrog građanina« — ali čudoredna ličnost, rezultat odgajalaštva, ne podudara se nipošto s pojmom »dobrog građanina«. Politika naime i nije volja za čudorednošću, nego za silom postignutom legalnošću. Pravom odgajalaštvu ne može načelno nikakvo zemaljsko carstvo povući granica: ono je svečovječansko, univerzalno pozvanje. Ali upravo toga radi dolazi do unutrašnje napetosti između ove univerzalnosti i posebnog čovječstva, na koje se u zbilji obraća konkretno odgajalaštvo. Ovu napetost u odgajalačkoj funkciji po mišljenju predavačevu može riješiti samo religija, koja je univerzalno upravljena na svijet i na čovječstvo, kao što je na pr. u kulturnom krugu zapadnog svijeta kršćanstvo po svojoj ideji i intenciji. Ono doduše oblikuje sasvim naročito, kršćansko čovječstvo, ali ipak ono »po zapovijedi bezgranične ljubavi nastoji da prevlada svako, pa štoviše i svoje vlastito uzasebljenje.« Samo se na ovom,

religijskom, području može odgojni odnošaj usidriti, a da ne zataji svog najdubljeg bivstva. To znači, da se »na najvišem stupnju odgojnog nastojanja ne može raditi ni o kakvom »prodržavljenju«, ili možda još o političkoj nivelaciji, nego naprotiv o religioznom produbljenju duše u smislu univerzalno nastrojene religioznosti. Pravi odgoj ne može biti služba državi ili narodu, nego će po svom čistom bivstvu na zadnoj namjeri biti služba »Carstvu Božjem«.

Kako se iz ovoga vidi, uglavnom je predavač u ovom predavanju iznio svoje misli iz radnje »Ličnost i odgoj«, što smo je ovdje bili prikazali. Spomenuli smo bili u tom prikazu, da je šteta, što pisac nije obratio svoje pažnje na religiju, koja je nesumnjivo eminentan odgajalački faktor. U ovom svom predavanju dr. V. P. daje najvišem stupnju odgojnog nastojanja značaj religioznog produbljenja duše u službi »Carstva Božjega«. Već smo u čas prije spomenutom prikazu bili spomenuli, da nije jasno, što dr. V. P. misli pod »Carstvom Božjim«. To ni iz ovoga predavanja nije postalo određenijim. Ima li se, povrh toga, ona riječ »prevlada« u gornje navedenoj rečenici, shvatiti u smislu »poreče«, ili »nadomjesti drugim«, tada zapovijed bezgranične ljubavi kršćanstva ne ide tako daleko, da bi kršćanstvo »prevladalo svako, pa štoviše i svoje vlastito uzasebljenje«. Krist je Gospod u svojoj doista bezgraničnoj ljubavi »prevladao sebe« i tako valja da i svaki njegov pravi sljedbenik nastoji oko toga da prevlada sebe lično. I kršćanstvo se dinamikom božanskog života razvija poprimajući sveder nove, novim prilikama prikladnije oblike i sredstva, ali vječno ostaje u njemu ista ona božanska iskra, koja sačinjava njegovu srž. Kršćanstvo kao takvo, i svaki pojedini kršćanin, koji je pravo prenio u sebe snagu kršćanstva, doista ne može usprkos svog posebnog gledanja na svijet i na čovjeka — odnosno upravo stoga — izbjeći tome, da služi čovjeku uopće, dakle i samom nekršćaninu, ukratko svečovječanskoj zajednici, koja ne poznaje razlike među ljudima. Ta evo: od davnine prikazuje kršćanstvo nekrvnu žrtvu Sina Čovječjega »pro omnibus fidelibus christianis, vivis atque defunctis... pro nostra et totius mundi salute«. Ovu je misao opširnije razvila liturgija Velikog Petka. Tu kršćanska zajednica moli za spasenje svega ljudstva, nesamo onih, koji su članovi kršćanske zajednice, nego i svih nekršćana.

Dr. V. P. čvrsto ustraje na svome gledištu, po kome se politika i dogajalaštvo ne da izmiriti. Gledajući pojave zazbilnog života u povijesti i sadašnjici — kao da ima i pravo. Ali ipak i on sam veli, da se sva zazbilnost ne može iscrpiti u odgajanju, kao što ni sav život ne mora da bude politika. Jedan dio ljudskih nastojanja oduvijek je bio »politika«, a jedan drugi odgajalaštvo. Zar da ova dva, toliko prirodna nastojanja, budu u principu i bitno sebi toliko oprečna, te bi njihovo izmirenje bilo potpuno i bezuslovno nemoguće, jedna contradictio in adiecto? Valja cijeniti i odobravati nastojanje dra V. P. da obrani odgajalaštvo od presizanja s političke strane, bila ona kakva mu drago. No ne bi li možda bilo i opravdanije i korisnije svesti politiku i političare u granice njihova rada, određivši te granice i tražeći poštivanje slobode drugih područja kul-

turnoga nastojanja? Zašto da se naprosto stavljamo na njihovo gledište, da sve treba njima, odnosno njihovim ciljevima da služi? Nije li i opravdanije i svrsishodnije postaviti »princip zajednice na slobodi osnovane, stavljen na duhovne poluge, etički radikalno, upravljen na opći cilj i skupni smisao, i u tom smislu univerzalan, prema cjelini gledajući«, kako to ističe dr. Albert Bazala u svom govoru, izrečenom u svečanoj sjednici Jugoslavenske Akademije 4. II. 1935.? Ako su političari silnici, koji uništavaju duh slobode, pravde, povjerenja, ravnopravnosti i međusobne snošljivosti... zar da tako vječno bude, zar tako doista mora biti, zar je to osnovano u biti same stvari? Zar su te dvije komponente kulturnog života i nastojanja — politika i odgajalaštvo — doista nužno oprečne jedna drugoj? Zašto ne bismo na političare, a ne samo na odgajatelje, stavili zahtjev, što ga doista i stavlja, dr. Bazala, (i — kako ćemo odmah vidjeti — dr. Arnold) zahtjev poštivanja duha slobode. Odgajalaštvo treba da bude slobodno od političkih tendencija i pritiska, ali zar ćemo to tako postići, da priznajemo politički moć neizmirljive oprečnosti s odgajalaštvom?

2. Jednom je zgodom dr. Đuro Arnold rekao dru Vuku-Pavloviću: »Vi niste ničiji, Vi ste svoj!« Dr. V. P. napisao je studiju o stvaralačkom liku dra Đure Arnolda, svoga učitelja, kako bi on bar' za trenutak osjetio, koliko je dr. V. P. — Arnoldov. Čitajući pomno izlaganja Dra V. P. o pravcu života dra Arnolda, o njegovu shvatanju zadnjih bića, besmrtnosti, kosmičke hierarhije, Boga i duše, povijesti, fanatizma i prosvjete, naroda i domovine, o plemstvu pluga, narodnoj kulturi i umjetnosti, o filozofiji i religiji, te o učiteljskom pozvanju, nerijetko ćemo doista naići na nemale sukladnosti između izvoda ove studije i shvatanja dra Pavlovića, kako su nam poznata iz ostalih njegovih radova. Trebala bi opsežna komparacija Arnoldovih i Pavlovićevih mišljenja da se u svakom pojedinom slučaju vidi, da li je sukladnost tako apsolutna, kako se to koji put čini tokom čitanja ove studije. To prelazi granice ovog mog prikaza, to bi bila zahvalna zadaća jedne opsežne čisto filozofske studije. Možda bi trebalo pri tom onda uočiti i razvitak naučnih shvatanja Arnoldovih. Ali imade i divergencija. Ja bih se ovdje zaustavio kod jedne konstatacije, koju bih rado povezao s onim što je gore rečeno o politici. Dr. V. P. pravilno prikazuje, kako Arnold i politiku podvrgava principu sklada. Politika treba da prizna etičke principe svojim vrhovnim principima. Zato treba nastojati da politika dobije sve savršeniji, etičkim idejama sve više primjeren oblik. To može biti samo prosvjetom. A prosvjetna nastojanja moraju biti slobodna. S tim je u vezi, da Arnold doista shvaća domoljublje, kad je ono slobodno od jednostranosti i nastranosti, i kad ono ne izbacuje čovjeka iz njegova unutrašnjeg sklada, živom moralnom snagom i konstruktivnom silom, koja ne smije zakržljati.

Izvršno su obrađena poglavlja o plemstvu pluga, gdje je Arnold prikazan kao pjesnik duševnosti našeg sela, zatim narodna kultura i umjetnost i učiteljsko pozvanje. U poglavlju o filozofiji i religiji podao nam je dr. V. P. istinsku sliku dra Arnolda kao vjernika: »Zvijezda Spasa se ne taji, navrh neba visokoga — ali samo onom sjaji, koj u Kristu vidi Boga.« Arnold

zna, da je život prepun problema borbe. No njemu je kao kršćaninu glavna stvar: njegovo vedro i preobraženo biće i način borbe, koju vodi... To je uistinu dr. Đuro Arnold, onakav, kako ga poznamo desetak, dvadesetak, tridesetak, četrdesetak godina unatrag, kakav je bio i kakav je danas. On je uistinu kršćanin u svom srcu, kako veli dr. V. P., u svom srcu i u svom životu, kao i u svojim nadama. Jedinstvo i sklad, do kojega stoji njegovo spasenje po njegovu shvatanju, stoji u tomu, da se »od tijela jači« njegov duh... sreće pun nad sjajne zvijezde vine i padne tu pred Božji trun pa kao himna se raspline. Savršeno ujedinjenje duše s Bogom — to je krajni smisao Arnoldova života:

Oko mene trajno pline — Tvoje ljubvi more mirno. — Zato kad ćeš jednom htjeti — Da s podnožja tvoga spanem — Moru daj da u skut sveti — Čist ko kaplja rose kanem.

Vremena, u kojima živimo, tako su teška, da lako zamrače pesimizmom pogled naš, pesimizmom, koji se nerijetko očituje u uzdahu, da nemamo ljudi u našoj sredini. Dr. V. Pavlović pokazao je u ovoj studiji, da imamo ljudi, da imamo i stvaralačkih ličnosti — tek se one svojim nutrašnjim životom ni u svom težnju oko postignuća pravih vrednota ne narivavaju vašarskom reklamom; njih valja tražiti i biti sretan u njihovoj blizini. To je i smisao ove studije dra V. Pavlovića i za onoga, koji se ne će u svakoj pojedinosti potpuno složiti s njegovim izlaganjima. tSoga treba ovu studiju iskreno pozdraviti kao vedar dah zdravog životnog nastojanja.

Dr. D. Kniewald.

Dr. Franjo Fancev: 1) *Hrvatska crkvena prikazanja*, Zagreb 1932. Poseban otisak iz XI. knj. »Narodne starine«.

2) *Vatikanski hrvatski molitvenik i Dubrovački psaltir*, Zagreb 1934. Izd. Jugoslavenske akademije, knj. XXXI.

3) *Nova poezija Splitsanina Marka Marulića*, Rad Jugosl. akademije knj. 245, Zagreb 1933.

1. U našim književnim historijama nije dosad staroj hrvatskoj crkvenoj književnosti posvećeno dovoljno pažnje. Bit će tome razlog, što dosadašnja istraživanja o tome dijelu naše narodne književnosti nijesu donijela onakve rezultate, po kojima bi nastala potreba, da se o toj književnosti iznese iscrpnije mišljenje i da joj se dade ono značenje, koje joj pripada u cjelokupnom razvoju hrvatskoga književno-kulturnoga života. Naši književni historici nijesu o toj književnosti rekli mnogo više nego da je postojala i prethodila umjetničkoj svjetovnoj književnosti, a posebno o crkvenoj hrvatskoj književnosti pisanoj latiniskim pismom i o njenoj vezi sa starom hrvatskom glagolskom književnošću gotovo da nijesu rekli ništa. Prof. dr. F. Fancev u posljednjih nekoliko godina priklonio je naročitu pažnju ovoj staroj crkvenoj literaturi i uz poznatu, njemu svojstvenu revnost, neumornost i temeljitost, on je osvijetlio mnoge još dosad nepoznate unutrašnje veze na tom književnom području i time dao mogućnost, da na cjelokupno kulturno stanje hrvatskoga naroda iz vremena od 12 vijeka dalje gledamo s mnogo više jasnoće i sigurnosti.